

İLKÖĞRETİM SOSYAL BİLGİLER KAZANIMLARININ SOSYAL BİLİMLER DİSİPLİNLERİNE VE DİSİPLİNLERARASI ANLAYIŞA UYGUNLUĞUNUN BELİRLENMESİ

Arş. Gör. Murat KEÇE*

Arş. Gör. Zihni MEREY**

ÖZET

Bu çalışma, 2005 yılında yenilenen ilköğretim programı ile birlikte değişen sosyal bilgiler müfredat programı kazanımlarının disiplinler arası anlayışa ve sosyal bilim disiplinlerine ne derece uygun olduğunu belirleme amacı ile yapılmıştır. Bu amaç doğrultusunda hazırlanan ölçeğe göre; “Sosyal bilgiler dersi kazanımlarının sosyal bilim disiplinlerine ve disiplinler arası anlayışa uygunluk düzeyi nedir?” sorusuna cevap aranmaktadır. Araştırmada ilköğretim sosyal bilgiler dersi kazanımlarının sosyal bilgiler öğretim programını oluşturan sosyal bilim disiplinlerine ve disiplinler arası anlayışa uygunluğunu belirlemek amacıyla doküman analizi kullanılmıştır. Ulaşılan bulgulara göre, sosyal bilgiler müfredat programlarında bulunan kazanımların sosyal bilim disiplinlerine ve disiplinler arası anlayışa uygunluğu incelendiğinde; sosyal bilimler disiplinlerine ait bulguların kazanımlara yansıtılması noktasında başarılı olduğu görülmektedir. Diğer taraftan kazanımların disiplinler arası anlayışla yapılandırılması konusunda ise eksikliklerin olduğu anlaşılmaktadır. 1998 programındaki kadar olmasa da 2005 sosyal bilgiler müfredat programlarında da tarih ve coğrafyaya ait kazanımların fazlaca yer aldığı görülmektedir. Din bilimi, arkeoloji ve felsefeye ilişkin bulguların kazanımlara yansıtılması konusunda yine eksikliklerin olduğu saptanmıştır.

Anahtar Sözcükler: Sosyal Bilgiler, Sosyal Bilimler, Sosyal Bilgiler Kazanımları, Sosyal Bilim Disiplinleri ve Disiplinler arası Anlayış.

* Gazi Üniversitesi, Gazi Eğitim Fakültesi, Sosyal Bilgiler Eğitimi ABD. muratkece@gazi.edu.tr

**Yüzüncü Yıl Üniversitesi Eğitim Fakültesi, Sosyal Bilgiler Eğitimi ABD.

DETERMINATION OF SUITABILITY OF OBJECTIVES OF ELEMENTARY SOCIAL STUDIES TO SOCIAL SCIENCE DISCIPLINES AND TO INTERDISCIPLINARY MENTALITY

ABSTARCT

Along with the overall change in curriculum of elementary school system, This study aims to look at the objectives of the curriculum of social science classes which was renovated in 2005, , and it also underlines the degree to which these objectives are compatible with social science disciplines as well as the interdisciplinary approaches. By means of the scale prepared for this purpose, the study is seeking for an answer to the question of “how compatible are the objectives of social science classes with social science disciplines and interdisciplinary approaches?” Document analysis method has been used to determine the degree to which the objectives of the curriculum of social science classes are compatible with social science disciplines which constitute the social sciences curriculum and interdisciplinary approaches. The results have shown that the transfer of the findings of social science disciplines to the objectives was successful. However, the results also have shown that the objectives of the curriculum of social science classes were not build adequately on interdisciplinary approaches. Although it was not higher than those of 1998, the transfer of findings related to Geography and History of 2005 social sciences curriculum were more than other disciplines,. It has been found that there were some shortcomings in reflecting the findings related to the disciplines of Religion, Philosophy and Archeology to the acquisitions.

Key Words: Social Studies, Social Sciences, Social Science Objectives, Social Science Disciplines and Interdisciplinary Approach.

GİRİŞ

Sosyal Bilgiler nedir? Sorusu sorulduğunda ilk verilen cevaplar arasında; “tarih, coğrafya ve vatandaşlık bilgisi konularının birlikte anlatıldığı ders” tanımı görülmektedir. 2005 yılına kadar sosyal bilgiler derslerinde, bir ünite tarih, bir ünite coğrafya konularının işlendiği dikkate alınırsa, bu tanımların söylenmesine çok

şasırmamak gerekir. Sosyal Bilgilerin sadece tarih, coğrafya ve vatandaşlık konularından ibaret olmadığı anlatılabilmesi için sosyal bilgilerin temellerini ve sosyal bilgileri oluşturan disiplinleri tanımak önem kazanmaktadır.

Sosyal bilgilerin birçok amacı vardır. Bu amaca ulaşabilmek için birçok disiplinden de yararlanılmaktadır. Bu süreç disiplinler arası işbirliğini ve disiplinler arası yaklaşımı da gerekli kılmaktadır. Çünkü toplumsal olaylar birçok disiplini ilgilendirmektedir. Bir olaya, tarihçi kendi açısından, felsefeci kendi açısından, din bilimci kendi açısından, psikolog kendi açısından bakarsa sağlıklı bir analiz ve tespit bulunmuş olmaz. Dolayısıyla daha genelleyici ve bütüncül bir yaklaşımla resmin tamamına bakılarak bir değerlendirmede bulunulması gerekmektedir. Bu bağlamda sosyal bilgileri oluşturan disiplinlerin bilinmesi ve bu disiplinlerin sosyal bilgilerindeki yerinin kavranması gerekmektedir. Ülkemizde 2003 Kasım'ında hazırlıklarına başlanan ve 2005 eğitim-öğretim yılından beri uygulanan sosyal bilgiler programında disiplinler arası yaklaşımın önemi vurgulanmaktadır. Bu bağlamda Sosyal Bilgiler Kazanımlarının Sosyal Bilimleri oluşturan disiplinlerin verilerine ve disiplinler arası anlayışa uygun olduğu düşünülmektedir.

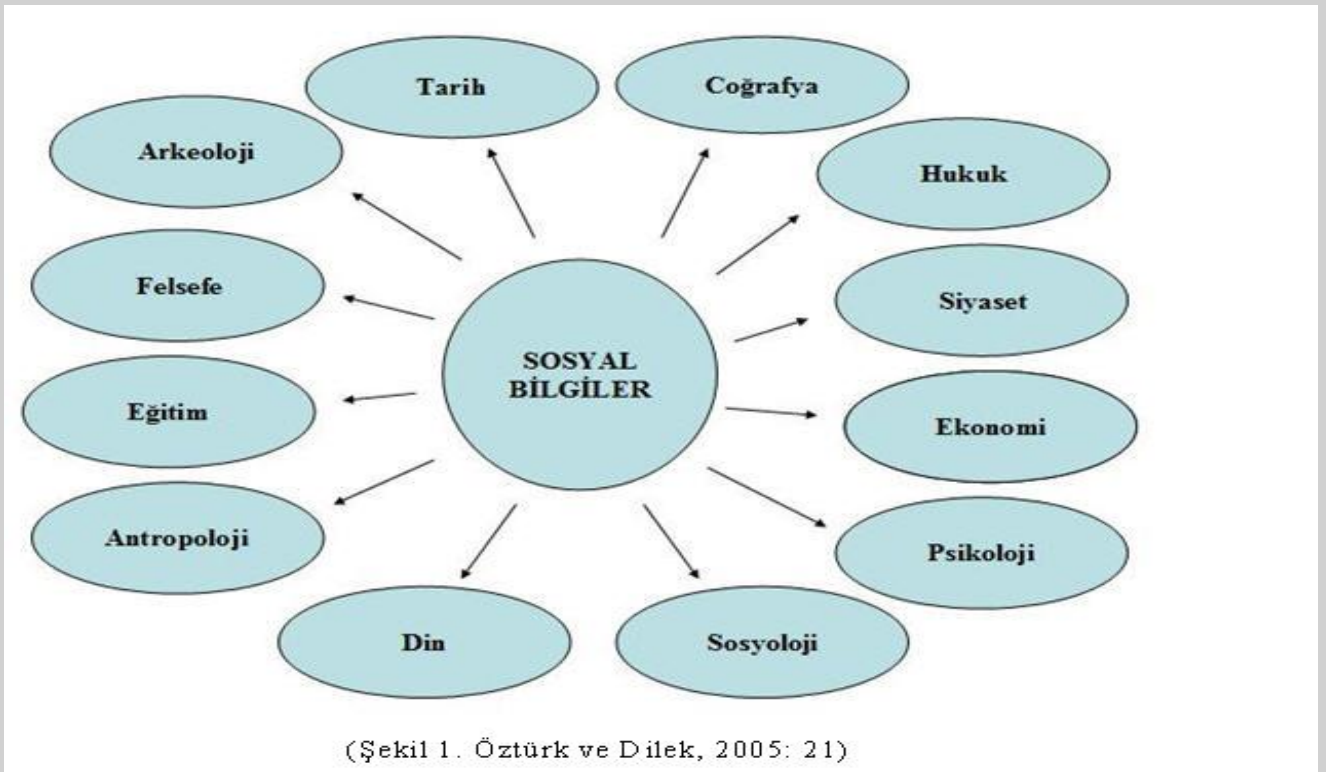
Sosyal Bilimler

Sosyal Bilimler, çok geniş anlamda, insanlar arası ilişkileri inceler ve genel olarak, toplumda insan davranışlarıyla ilgilenen disiplinleri içerir. Bu disiplinler için, "Davranış Bilimleri" ya da "Beşeri Bilimler" deyimleri de kullanılmaktadır. Sosyal Bilimler, bir topluluğun üyesi olarak bireylerin faaliyetlerini ele alan fikrî veya kültürel ilimlerdir. Bu bağlamda, Sosyal Bilimler, bilimsel bir tutumla toplumların incelendiği disiplinlerdir ve ilgilendiği esas konu, gruplar içinde oluşan insan etkinliği, amacı ise, beşerî/insanî anlayışın gelişmesidir (Köstüklü, 2001). Sönmez (2005)'e göre ise; sosyal bilimler, insan tarafından üretilen gerçekle kanıtlamaya dayalı bağ kurma süreci ve bu süreç sonunda elde edilen dirik bilgiler bütünüdür. Bu anlamda sosyal bilimler, insanın insanla ve çevresiyle etkileşiminden doğan bilgilerin insani ve toplumsal yönlerinin kanıtlama temel prensibi ile oluşturulan bilimler topluluğuna denilebilir (Tay, 2010). Öte yandan gerçek yaşamda toplumsal olgu ve olayları yalnızca bir disiplinle açıklamak ya da toplumsal problemlerin çözümünde sadece bir disiplinin ilke ve kavramlarından yararlanmak mümkün değildir. Meydana gelen birçok toplumsal olay ve sorunu

anlayabilmek için hemen hemen sosyal bilimlerin tüm disiplinlerinden yararlanmak gerekir (Erden, tarihsiz; 34).

Sosyal bilimler tek başına bilim dalı olmadığından genel bir sosyal bilim teorisi ve yöntemi kurulamamıştır. Bu yüzden sosyal bilimleri oluşturan her disiplin kendi teorisini ve yöntemini oluşturmuştur. Bu noktada Türkiye'deki en yaygın görüş; sosyoloji, tarih, coğrafya, psikoloji, siyaset bilimi, ekonomi, hukuk, antropoloji, eğitim, halk bilim (folklor) iletişim, etnoloji sanat tarihi ve arkeoloji disiplinlerinin sosyal bilimleri oluşturduğudur (Bilgili, 2008).

Sosyal Bilgiler Öğretim Programlarında Yer Alan Sosyal Bilim Disiplinleri

1. Antropoloji

Antropoloji, iskelet kalıntıları, fosiller, kalıntılar, vasıtalar, aletler, heykeller ve eski insan kültüründen diğer şeylerin ortaya çıkarılıp incelenmesiyle tarihin, geleneklerin ve yaşam alışkanlıklarının belirlenmesi için daha önceki uygarlıkların

üzerine yapılan bilimsel çalışmadır (Maxim, 2003). Antropoloji, yazılı devirlerden önceki çağların ve arkeolojisinin anlaşılması ve kavranmasında önemli bir yere sahiptir.

Bu dönem canlı dünyasının (primatlar, homonitler vs.) öğrenciler tarafından irdelenerek öğrenilmesini sağlayacaktır. Özellikle alt, orta ve üst Paleolitik Çağlara ait eserlerin, bizzat Tabiat ve Arkeoloji müzelerinde tetkik edilerek dersin işlenmesi hafızalarda bilginin daha kalıcı olmasını sağlayacaktır. Bununla birlikte sosyal bilgiler öğretiminde yer alan sosyoloji, tarih ve coğrafya gibi disiplinlerin kavranmasında da antropolojiye ait bulgular disiplinler arası bir anlayışla sunulduğu takdirde öğrenci tarafından anlaşılabilceği düşünülmektedir (Akdağ ve Sarı, 2010). Ayrıca öğrencinin kültürel özellikler, kıyafetler, fiziksel özellikler vs. konularda yaşadığı toplum ile antropolojinin sunduğu geçmiş toplumlara verileri karşılaştırması yaşadığı toplumu daha yakından tanımasına imkân sağlayacaktır.

2. Arkeoloji

Bilimsel kazı yöntemleriyle ortaya çıkarılan tarihi eserlerin kültürel, sanatsal ve tarihsel yönden incelenerek geçmişin aydınlatılmaya çalışıldığı bir bilimdir (Arsebük, 1983). İnsanın ortaya çıkmasıyla birlikte kültürel evrimin hangi aşamalarca gerçekleştiğini saptamak, üretim ekonomisine ne şekilde geçildiğini ve tarım toplumlarının nasıl oluştuğunu ortaya koyma, dünyanın değişik yerlerinde uygarlıkların diğer uygarlıklarla olan bağlantılarını saptamak, şehircilik ile birlikte dinsel veya kamusal alanların ve yazının icat edildiği medeniyetlerin nasıl oluştuğunu ve geliştiğini incelemek arkeolojinin amaçlarından bazılarıdır (Akdağ ve Sarı, 2010).

Arkeolojik buluntular, geçmiş hakkında yorumlar yapılmasına imkân sağlayacak ipuçları sunması ve dolayısıyla günümüzün anlaşılmasını sağlamaktadır. Sosyal bilgilerin amaçlarından biri de öğrencinin içinde bulunduğu toplumu ve dünyayı tanıma, bu bağlamda toplumsal ilişkilerini geliştirme (MEB, 2005) olması nedeniyle arkeolojinin sunduğu bilimsel veriler ilköğretim sosyal bilgiler müfredat programında yer almalıdır. Yani öğrencinin çevresinde geçmişe ait yapay bir tepe gördüğünde bunun bir höyük olabilme ihtimalini göz önünde bulundurabilmesi ve söz konusu coğrafyada yaşayan geçmiş toplumları araştırabilmesi arkeolojinin sosyal bilgiler içindeki önemini açıklayan bir örnek olarak düşünülebilir.

3. Coğrafya

Şahin (1998)'e göre; Coğrafya, insanın içinde yaşadığı çevrenin doğal özelliklerini, insan-doğal çevre etkileşimini ve bu etkileşim sonucu insanın ortaya koyduğu beşeri ve ekonomik etkinlikleri kendi prensipleri çerçevesinde inceleyerek sonuçlarını açıklayan bilimdir. Coğrafya, başta yakın çevre olmak üzere, insanın yaşadığı yeri kendisine tanıtmayı hedef seçer. Çevresini tanıyan insanlar onunla uyum içinde yaşamaya gayret gösterir (Bilgili, 2008). Coğrafya, insanla çevre arasındaki bağıntıları inceler, bu nedenle coğrafya ile sosyal bilgiler arasında sağlam bir bağ vardır. Ülkemiz ve dünya sorunlarına, çözüm bulabilmek için belli bir seviyede coğrafya bilgisine ihtiyaç duyulmaktadır. Edinilen bu coğrafya bilgisiyle öğrenci; yurdunun büyüklüğünü, doğal kaynaklarını, geçim kaynaklarını, geçim yollarını, ekonomik gücünü, ulaşım durumunu, sanayi alanlarının nerelerde kuruldukları gibi durumları bilir. Bu da ülke sorunlarının daha iyi anlaşılmasına ve çözümüne katkı sunulmasını sağlar (Çelikkaya, 2002). Yine sosyal bilgiler programlarına ilişkin 4. Sınıfta; yaşadığımız yer, 5. Sınıfta bölgemizi tanıyalım, 6. Sınıfta yeryüzünde yaşam, 7. Sınıfta ülkemizde nüfus üniteleri doğrudan coğrafya ile ilgili olan konu alanlarıdır.

4. Ekonomi

Ekonomi, insanların sınırsız tüketim isteklerinin sınırlı kaynaklarla en iyi nasıl tatmin edilebileceğini inceleyen bir bilim dalıdır (Ertek, 2006). Ekonomi, toplumla bağlantılı olarak, insanların ve insan gruplarının davranışlarını inceler. Ekonomi biliminin ilkeleri tüketiciler ve üreticiler rollerinde insanları etkilediği için hayatın olağan gidişatıyla bile doğrudan ilişkilidir (Akhan, 2010).

Etkili vatandaş, çevresindeki bireysel ya da toplumsal sorunların çözümünü başkalarından beklemezsizin kendisi çözmeye girişen bireydir. Etkili vatandaş: politik, sosyal ve ekonomik konularda bilgi ve becerini uygulayan ve yaşama dönüştüren kişidir. Etkili vatandaşlık için gerekli bilgi ve beceriler ilköğretimde sistemli bir şekilde öğretilmezse daha sonra öğrenilmesi zor olacaktır. Bu yüzden ekonomi, etkili vatandaşlık için genel eğitimin bir parçası olarak öğrenme deneyimlerini de içine alan şekliyle sosyal bilgiler müfredatında olmalıdır (Seiter, 1989). Ekonomi disiplinine ait konuların sosyal bilgiler dersinde öğretilmesi öğrencide vatandaşlık bilincinin gelişmesine katkı sağlamaktadır. Kaynakların sınırlı olduğunun farkına varan öğrenci, hem milli kaynakları hem de kendisine ait kaynağı dikkatli kullanarak bilinçli bir

tüketici olacaktır. Sosyal Bilgiler Programlarında “Üretim, Tüketim ve Dağıtım” öğrenme alanı ekonomi biliminin konularına ayrılmıştır. Bu öğrenme alanıyla ilişkili olarak 4. Sınıfta “Üretimden Tüketime” ünitesi yer almaktadır. Bu ünite öğrencilerin ekonominin temel kavramlarını öğrenmelerini sağlarken, bilinçli bir tüketici olarak haklarını bilme, satın aldığı bir ürünü değerlendirme, istek ve ihtiyaçlarını ayırt etme gibi kazanımları elde etmesine dönük çalışmalar bulunmaktadır (Tekerek ve diğ., 2005).

5. Felsefe

İnsanın içinde yaşadığı dünya, yalnızca fiziksel bir dünya olmayıp, aynı zamanda bir değerler ve anlamlar dünyasıdır. İnsan felsefeyle bir değerler varlığı olduğunu, değerli bir varlık olduğunun bilincine varır. Felsefeyle, kendi-bilgisine ulaşan ve bu bilgiyle/bilinçle kendini değerli bir varlık olarak gören insan aynı zamanda “ötekinin” de bilincine ulaşır. (Günay, 2010).

Felsefe, hemen her soru ve kavram üzerinde ya da insanın varoluş halleri üzerinde hep yeniden düşünmeyi gerektiren bir bakış açısı sağlamaktadır. İşte bu bakış açısı ve dayandığı unsurlar, sosyal bilgiler alanının içeriği ve kapsamı içinde yer alır. Bu nedenle felsefi bakış açısının, hem sosyal bilgiler programlarının hazırlanmasında hem de eğitim-öğretim sürecinde rol oynadığını söyleyebiliriz. Öztürk (2007)’e göre; sosyal bilgiler öğretimi geçmişten bugüne farklı felsefi akımların etkisinde kalmıştır. Öte yandan 2005 ilköğretim programı ve dolayısıyla sosyal bilgiler müfredat programları da yapılandırmacı felsefe anlayışına göre hazırlandığı için bütün olarak bu dersin kazanımları ve içeriğine de yapılandırmacı felsefe doğrudan yansımıştır (Öztürk, 2007).

6. Hukuk

Hukuk: Toplumu düzenleyen ve devletin yaptırım gücü ile kuvvetlendirilmiş, fertlerin ilişkilerine, yaşayışlarına hâkim olan kaidelerin bütünüdür. Hukuk kurallarının bir kısmı, kişiler arası ilişkileri bir kısmı kişi ile toplum veya devlet arasındaki ilişkileri, bir kısmı da devletler arası ilişkileri düzenler. Özellikleri ve işleyişleri birbirinden farklı olan hukuk kurallarını belirli bir düzen ve tasnife tabii tutmak gerekir. Buna “hukuk sistemi” denir (Akıntürk 1992’den akt. Bilgili, 2008). Sosyal bilgiler dersinde öğrencilerin hukuka ait temel kavram ve kazanımları edinmeleri sosyal yaşamdaki işleyişin farkına varmaları konusunda son derece önemlidir. Öğrenci, sosyal bilgiler

dersinde hak, özgürlük, ceza gibi kavramların ne anlama geldiğini o yaşlarda öğrenmeye başlarsa çevresinde gördüklerine ve yaşadıklarına anlamlar yükleyecektir.

7. Psikoloji

Psikoloji, insan davranışlarını bilimsel olarak inceleyerek açıklamaya ve bazı kişisel davranışları önceden tahmin etmeye çalışan bir araştırma-uygulama alanıdır (Aytaç, 2000). Sosyal bilgiler öğretiminden psikolojinin verileri kullanılarak yapılan öğretme ve öğrenme etkinlikleri, öğrencilerin kendilerine ve başkalarına ait kişilik özelliklerini, anlayışları, duyguları ve davranışları keşfetmelerini ve açıklamalarını sağlar (Öztürk, 2007'den akt. Kılıçoğlu, 2009). İlköğretim öğrencileri diğer insanlar ve zamanlar hakkında bilgi edindiği için, insanların sergiledikleri hareketleri niçin yaptıklarını anlamlandırmaları gerekmektedir. Sosyal bilgiler dersinde öğrenci, çevresindeki insanların ruh hallerinin davranışlarına yansıdığını öğrenmelidir ki toplumdaki insan davranışlarını anlayabilsin ve toplumla barışık olabilsin (Kılıçoğlu, 2009).

8. Sosyoloji

Sosyoloji, sosyal hayatımızda var olan sosyal gerçekleri, insanların meydana getirdiği grupları, grupların davranışlarını, sosyal kurumları ve toplumsal çevrenin düşüncelerimizi, duygularımızı, davranışlarımızı nasıl etkilediğini inceleyen bir bilim dalıdır (İçli, 2005). Sosyoloji, doğrudan toplumu ve sorunlarını incelemesi nedeniyle sosyal bilgilerin en önemli alt disiplinlerinden biri konumundadır. Öğrenci, sosyal bilgiler dersinde, toplumun yapısına ve özelliklerine ait verileri alıp bunları içselleştirerek toplumla barışık bir insan haline gelebilir.

9. Siyaset Bilimi

Siyaset bilimi, dar anlamıyla iktidarı ele geçirip devleti yönetmek; geniş anlamıyla ise, çeşitli fikir ve güç sahiplerinin fikir ayrılıklarını azaltarak uzlaşma becerisi kazanmaları anlamına gelmektedir (Bilgili, 2008). Öztürk (2007)'e göre siyaset bilimi, insanların kendilerini nasıl yönettiğini araştırır. Devlet yapısı, atanmış ve seçilmiş kamu görevlilerinin sorumluluk ve ödevleri siyaset biliminin kapsamını oluşturur. Sosyal bilgiler öğretiminin temel amacı, öğrencinin günlük hayatta karşılaşılabileceği problemlere çözüm üretebilecek yeterliliğe ulaşmasını sağlamaktır. Sosyal bilgiler bu

amacına ulaşabilmek için siyaset bilimine büyük oranda ihtiyaç duyar. Çünkü siyaset bilimi, öğrencinin yaşam boyu kullanacağı temel bir kısım bilgileri, kavramları konu almaktadır. Bu noktada siyaset biliminin temel kavramları içerisinde yer alan devlet, hükümet, otorite, cumhuriyet, anayasa demokrasi gibi terimlerin önemini açıklar. Sosyal bilgiler dersinin sorgulayan, etken, problemlere çözüm üretebilen, hak ve sorumluluklarını bilen demokratik vatandaşlar yetiştirme hedeflerinin gerçekleşmesinde siyaset biliminin katkısı büyüktür (Bilgili, 2008).

10. Tarih

Köstüklü (2001)'ye göre Tarih, geçmişteki olayları yer, zaman ve faileri göstererek kaynaklara dayalı olarak sebep-sonuç ilişkisi içinde inceleyen bilim dalıdır. Tarih, insanlarla ilgili bir olgu ve süreçtir. Geçmiş, bugünü ve geleceği kuşatan bir bilim olmasının yanında durağan olmayan, geçen zamanla birlikte akıp gitmeye devam eden bir süreçtir (Keçe, 2009). Sosyal bilgiler dersinde de öğrencinin yaşadığı toplumla barışık olabilmesi ve toplumda mutlu olabilmesi için geçmişini öğrenmesi ön şarttır. Öğrenci geçmişinden aldığı güç ve kuvvet ile milli şuur sahibi etkili bir vatandaş olabilecektir. Atatürk'ün dediği gibi: "Türk çocuğu ecdadını tanıdıkça daha büyük işler yapmak için kendinde kuvvet bulacaktır."

Sosyal bilgileri oluşturan farklı disiplinlerin içinde, tarihi ilgilendiren, tarihin kapsamı alanına giren birçok konu vardır. Yani sosyal bilgilerde hangi disiplinden bahsedilirse edilsin; mutlaka tarih ile ilgili bir bağlantı bulunacaktır (Turan ve Ulusoy, 2010). Sosyal bilgiler programlarındaki tarih konularının öğretimi, öğrencilerde tarihsel sorgulama becerisini geliştirmeye odaklanmalıdır. Bu beceri öğrencilere, tarihsel olayların kronolojisini öğretmenin yanı sıra, öğrencilerin kanıt ve bilgileri kullanarak bu olayların niçin meydana geldiğini keşfetmelerini sağlar (Öztürk, 2007).

11. Eğitim

İnsanlık tarihinde eğitim kadar eski ikinci bir faaliyet gösterilemez. Eğitim insanla ilgili temel bir dokudur. Yani onun içinde insanın ve toplumun iç dünyasından gelen ve bir fıskırış halinde gözükken teheyhücü halleri ile mantık örgüsünün sentezi yer alır. Daha açık bir ifade ile eğitim, toplumun sahip olduğu maşeri vicdanın çağdaş değerlerle gözden geçirilmesi şekillenmesi temin etmeye yarayan tüm düşünce ve

çabaların bir organizasyonudur. (Akyüz 1991) Eğitim, toplumun değer yargıları ile bilgi ve beceri birikiminin yeni kuşaklara aktarılması; bu amaçla okullarda ve benzer kurumlarda sürdürülen öğretim ve yetiştirme etkinlikleridir. Toplumsal bir kurum olarak eğitimin işlevleri şöyle sıralanabilir (Hoşgörür, 2002; Kıncal, 2001; Tozlu, 1997; Tezcan, 1992; Celkan, 1991): 1.Eğitim bireyi sosyalleştirir 2. Eğitim kültürel mirası aktarır 3.Toplumsal yenileşmeyi sağlayarak, ekonomik kalkınmayı hedefler. 5.Sosyal denetimi sağlar. 6.Toplumsal değişmeyi sağlar 7. Toplumsal sorumluluğu sağlar 8.Yenilikçi ve değişmeyi sağlayıcı elemanları yetiştirerek, temelde toplumsal devamlılığını sağlar.

12. Din

Kutsal fikrine dayalı olan ve bireyleri bir sosyo-dinsel topluluk içinde birleştiren bir inançlar, semboller ve pratikler kümesidir (Marshall, 1999). Aynı tanımdan hareketle Durkheim (1897), dini; kutsal şeylerle ilişkili bir bileşik inançlar ve pratik sistemler olarak tanımlar. Toplumsal bir olgu olarak din öncelikle toplum yaşamındaki düzensizlik ve çatışma eğilimlerine bir düzen getirir. Buna işaretlerle, Durkheim (1897) dinin dört temel görevi olduğunu söyler: Bunlardan 1. Din, bireyi belli kurallara uyarak kendini disipline etmesine yardımcı olur. 2. Bireyler arasında birleşme ve dayanışmayı sağlar. 3. Gelenek ve göreneklerin sürekliliğini sağlayarak bu yolla kültürel mirası korur ve gelecek nesillere aktarır. 4. İnsana güvenli bir ortam yaratarak onların mutlu olmalarını sağlar.

Toplumlar da meydana gelen sosyal hareketler (örneğin; Hindistan’da Gandhi, Amerika’da Martin Luther King, Vietnam’da Thich Nhat Hanh hareketi vb) dini değerlerin üzerinden politik hareketlere dönüşmüştür. Din, kültürlerin sürdürülmesinde ve oluşturulmasında da etkin rol oynamıştır. Bugün Japonya’da Şintoizm ve Afrikan-Amerikan toplumunda Protestanlık düşüncesinin dinlerin kültürleri oluşmasında nasıl etkin bir rol oynadığını açık bir şekilde göstermektedir (Parker, 2005).

Sosyal Bilgiler

Sosyal bilgiler nedir? Sorusu sorulduğunda ilk verilen cevaplar arasında; “tarih, coğrafya ve vatandaşlık bilgisi konularının birlikte anlatıldığı ders tanımı görülmektedir. 2005 yılına kadar sosyal bilgiler derslerinde, bir ünite tarih, bir ünite

coğrafya konularının işlendiği dikkate alınır, bu şekilde tanım yapılmasına şaşırılmamalıdır. Bu noktada sosyal bilgilerin sadece tarih, coğrafya ve vatandaşlık konularından ibaret olmadığı anlatılabilmesi için sosyal bilgilerin temellerini ve sosyal bilgileri oluşturan disiplinleri tanımak ve önem kazanmaktadır (Turan ve Ulusoy, 2010). Sosyal bilimlerdeki teorik ve bilimsel gelişmelerin eğitim sürecinde ele alınarak bireyin toplum içinde gelişmesini ve yetiştirilmesini amaçlayan sosyal bilgiler kavramı, ülkemizde ilköğretim düzeyinde kullanılmaktadır.

Sosyal Bilgiler, bireyin toplumsal varoluşunu gerçekleştirebilmesine yardımcı olması amacıyla; tarih, coğrafya, ekonomi, sosyoloji, antropoloji, psikoloji, felsefe, siyaset bilimi ve hukuk gibi sosyal bilimlere ve vatandaşlık bilgisi konularını yansıtan; öğrenme alanlarının bir ünite ya da tema altında birleştirilmesini içeren; insanın sosyal ve fizikî çevresiyle etkileşiminin geçmiş, bugün ve gelecek bağlamında incelendiği; toplu öğretim anlayışından hareketle oluşturulmuş bir ilköğretim dersi (MEB, İlköğretim Sosyal Bilgiler Dersi Öğretim Programı ve Kılavuzu, 2005).

Dünyadaki hızlı gelişmelere paralel olarak sosyal, fen ve diğer bilim dallarında da süratli bir ilerleme olmaktadır (Bilgili, 2008). Gelişen ve değişen dünyada sosyal bilimlere ait yeni buluşların öğrencilere aktarımı işlevini ise sosyal bilgiler dersi üstlenmektedir. Bu noktada sosyal bilgiler programlarının oluşturulmasında yalnızca tarih ve coğrafya disiplinlerinin yeterli olmadığı görüşünden hareketle dünyada ve Türkiye'deki sosyal bilgiler programları sosyal bilim disiplinlerinin bilimsel yöntemleri kullanarak ulaştığı verilerin disiplinler arası bir anlayışla öğrencilere öğretildiği bir ders programı kimliğine bürünmüştür. Bu bağlamda öğrenci, tarih ve coğrafyanın dışında hukuk, ekonomi, antropoloji gibi sosyal bilim disiplinleriyle ilgili olarak da donanımlı bir hale gelecek ve toplumda fikir üretebilen, problem çözebilen etkin bir vatandaş olacaktır. Eğer sosyal bilgilerin bu disiplinlerden oluştuğunu kabul ediyorsak ünitelerimiz ve kazanımlarımız da bu mantığı yansıtmalıdır. Bu arada sosyal bilgiler dersi, ABD'de daha çok liselerde yaygındır ve içerik düzenlenirken çok disiplinli bir anlayışla hazırlanan programda her ünite farklı bir sosyal bilim disiplinini yansıtacak şekilde düzenlenmiştir. Örneğin bir eyalette 4. sınıfta Coğrafi Bölgeler işlenirken, 5. sınıfta ABD Tarihi, 6. Sınıfta Dünya Coğrafyası, kültür ve tarihi, 7. sınıfta ABD Tarihi, 8. sınıfta Vatandaşlık Bilgisi derslerinin olduğu görülmektedir (Ata, 2010).

NCSS (1992), sosyal bilgilerin, insanlığın yurttaşlık bilincini geliştirmeye yönelik bütüncül bir çalışma olduğunu ve Sosyal Bilgiler Programının arkeoloji, coğrafya, tarih, hukuk, felsefe, siyasal bilgiler, psikoloji, sosyoloji vb. disiplinlerle bağlantılı çalıştığını ifade etmektedir. Ayrıca sosyal bilgilerin, gerçek hayatın değişen koşullarına uyum sağlamada öğrencilerin bilgiyi edinip uygulama becerilerinin geliştirilmesini hedeflediğini belirtip sosyal bilgilerin vizyonuna ulaşmak için öğrencilerin liderlik ve vatandaşlık konularında yeterince bilgilendirilmeleri gerektiğini vurgulamaktadır. Toplumsal yarar doğrultusunda kültürel farklılıkların özgürce yer aldığı ortak bir dünya için gençlerin mantıklı düşünme becerilerini geliştirmek de sosyal bilgilerin amaçları arasındadır (NCSS, 1992).

Öğrencilerin toplumsal olaylara bütüncül yaklaşımının sağlanabilmesi için, sosyal bilgilerin belli olay, tarih, yer ve kurumların isimlerinin ezberlendiği bir ders olmaktan çıkartılarak, öğrencilerin sosyal olay ve sorunların nedenlerini çeşitli yönleriyle görebildikleri ve bu sorunlara sosyal bilimlerin bazı temel kavramları ile düzeylerine uygun çözüm yolları önerebildikleri bir ders haline getirilmesi gerekir (Erden, tarihsiz; 35).

Ünite ve Kazanım

Ünite, gerçek anlamda 1930'lu yıllarda ABD'de yaygınlaşmaya başlayan öğretimi planlama biçimidir. Ünite, öğretim konusunun küçük parçalara ayrılarak öğretilmesini kolaylaştırdığı için bu kavrama davranışçı eğitimciler de oldukça rağbet etmiştir (Ata, 2010).

Carter V. Good, Eğitim sözcüğünde (1945), üniteyi şöyle tanımlıyordu: "Ünite, bir merkezi tema, problem ya da amaç etrafında öğretmenin kılavuzluğunda ve bir grup öğrencinin işbirliği yaparak geliştirdiği öğrenme etkinliklerinin, yaşantılarının, öğrenme biçimlerinin düzenlenmesidir. Kazanım ise; öğrencilerin aktarılan her ünite ve üniteyi öğrenirken geçirmeleri gereken süreci ifade eden adımlardır. Ancak bu kazanımların ne oranda öğrenilebildiğini ölçebilmek için "Tanı Testleri"ne ihtiyaç vardır. Kazanımlar oluşturulurken öğrencilere aktarılabilecek konunun akademik bağıntıları ve aktarılırken kullanılacak pedagojik süreçleri incelenmeli ve aktarım sonrasındaki öğrenme sürecini ölçebilmek için Tanı Testi kullanılmalıdır (Ragan, McAulay, 1964'den akt. Ata, 2010).

Öğrenme Alanı

Sosyal gerçekliği bütüncül olarak ele alma ve çekirdek disiplinleri kaynaştırma problemi NCSS tarafından öğrenme alanı kavramının öne sürülmesine yol açmıştır (Ata, 2010). Öğrenme alanı birbiri ile ilişkili beceri, tema ve kavramların bir bütün olarak görülebildiği, öğrenmeyi organize eden yapıdır (MEB, 2005). 2005 ilköğretim programında kazanımlar konulara, konular ünitelere, üniteler de öğrenme alanlarına göre şekillenmektedir. Sosyal bilgiler programında bulunan 9 öğrenme alanının her biri temelde bir sosyal bilim disipliniyle doğrudan ilişkili olmasının yanında, diğer sosyal bilim disiplinleriyle ilişkisi bulunan konu ve kazanımlara da yer verilmektedir. Örneğin, Üretim Dağıtım ve Tüketim Öğrenme Alanı'nın doğrudan ilişkisi bulunan sosyal bilim disiplini Ekonomi'dir. Ancak bu öğrenme alanında yalnızca Ekonomi disiplinine ait kazanımlar değil, onun yanında Sosyoloji'nin konusu olan toplumsal yaşama, Coğrafya'nın konusu olan doğal çevreye ait kazanım ve konular da yer almaktadır (Ata, 2010: 29). Sosyal Bilgiler Öğrenme Alanları şu şekilde düzenlenmiştir: *Birey ve Toplum, İnsanlar Yerler ve Çevreler, Kültür ve Miras, Üretim, Dağıtım ve Tüketim, Bilim, Teknoloji ve Toplum, Gruplar, Kurumlar ve Sosyal Örgütler, Güç Yönetim ve Toplum, Küresel Bağlantılar, Zaman, Süreklilik ve Değişim*. Bunlardan *Gruplar, Kurumlar ve Sosyal Örgütler* öğrenme alanı 6. ve 7. sınıf sosyal bilgiler programında yer almamakla birlikte *Güç Yönetim ve Toplum* öğrenme alanı içerisine yerleştirilmiştir. Diğer taraftan programda *Zaman, Değişim ve Süreklilik* öğrenme alanı için bir ünite hazırlanmamıştır. Ancak söz konusu öğrenme alanı, diğer tüm öğrenme alanlarını kapsayıcı ve bütüncül bir konumdadır.

2005 İlköğretim Programının ilişkili olduğu sosyal bilim disiplinleri yukarıda ifade edilmişti. Bu bağlamda MEB (2005) tarafından Türkiye'deki Sosyal Bilgiler Öğrenme Alanları'nın ilişkilendirildiği sosyal bilim disiplinleri aşağıdaki tabloda yer almaktadır.

Tablo 2. 2005 İlköğretim Sosyal Bilgiler Programı Öğrenme Alanlarının İlişkili Olduğu Sosyal Bilim Disiplinleri

Zama	Öğrenme Alanları	Disiplinler ve Temel Konular
	Birey ve Toplum	Psikoloji, Tarih, Medya Okuryazarlığı

İnsanlar, Yerler ve Çevreler	Coğrafya, Tarih, Vatandaşlık Bilgisi, Sosyoloji
Kültür ve Miras	Tarih, Coğrafya, Antropoloji, Halk Bilimi, Ekonomi
Üretim, Dağıtım ve Tüketim	Ekonomi, Coğrafya, Tarih, Meslekler Bilgisi
Bilim, Teknoloji ve Toplum	Bilim ve Teknolojik Gelişmelerin Takibi, Coğrafya
Gruplar, Kurumlar ve Sosyal Örgütler	Siyaset Bilimi, Vatandaşlık Bilgisi, Sosyoloji, Sosyal Sorumluluk, Hukuk, Çevre Eğitimi
Güç, Yönetim ve Toplum	
Küresel Bağlantılar	Tarih, Coğrafya, Evrensel Değerler, Uluslar arası İlişkiler

YÖNTEM

Bu araştırmada ilköğretim sosyal bilgiler dersi kazanımlarının Sosyal Bilgiler Öğretim Programını oluşturan sosyal bilim disiplinlerine uygunluğunu belirlemek amacıyla doküman analizi kullanılmıştır. Doküman analizi, araştırılması hedeflenen olgu veya olgular hakkında bilgi içeren yazılı materyallerin analizini kapsar. Geleneksel olarak doküman incelemesi, tarihçilerin antropologların ve dilbilimcilerin kullandığı bir yöntem olarak bilinir (Yıldırım ve Şimşek, 2006). Dokümanlar, nitel araştırmalarda etkili bir şekilde kullanılması gereken önemli bilgi kaynaklarıdır. Anılar, günlükler, resmi belgeler, kitap ve dergiler doküman analizine konu olabilirler (Yıldırım ve Şimşek, 2006). Bu bağlamda 2005'te hazırlanan ilköğretim 4. 5. 6. ve 7. sınıf sosyal bilgiler programında bulunan kazanımların, sosyal bilimler disiplinlerine ve disiplinler arası anlayışa uygunluğunu belirlemek amacıyla programın kazanımları incelenmiştir. Kazanımların değerlendirilmesi konusunda kaynak taraması ve uzman görüşlerine dayalı olarak geliştirilen "kazanım değerlendirme" ölçeğinden yararlanılmıştır.

BULGULAR VE YORUMLAR

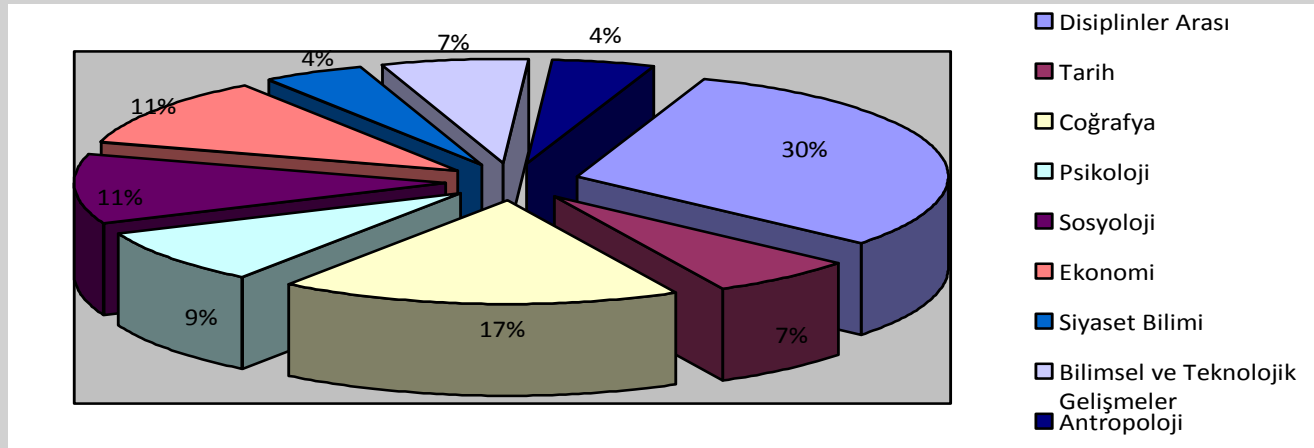
4. Sınıf Sosyal Bilgiler Dersi Kazanımlarının Sosyal Bilim Disiplinlerine ve Disiplinler Arası Anlayışa Uygunluğu

Sosyal Bilgiler 4. sınıfta Birey ve Toplum öğrenme alanının kazanımları *Kendimi Tanıyorum* ünitesinde öğrencilere verilmiştir. Üniteye yer alan 6 kazanımın büyük çoğunluğunun psikoloji ile ilgili olduğu görülmekle birlikte tarih disiplinine ve bilimsel düşünme süreçlerinin kazanımına ilişkin de veriler bulunmaktadır. Örneğin, “Yaşamına ilişkin belli başlı olayları kronolojik sıraya koyar” kazanımı tarih disiplinin kapsamındadır. Ayrıca “Sahip olduğu resmî kimlik belgelerindeki bilgileri analiz ederek kişisel kimliğine ilişkin çıkarımlarda bulunur” kazanımı incelendiğinde sosyal bilim disiplinlerinden farklı olarak öğrencinin bilimsel düşünme becerisini geliştirmeye yönelik olduğu görülmektedir. *Geçmişimi Öğreniyorum* ünitesi ile ilişkilendirilen Kültür ve Miras öğrenme alanında 6 kazanım bulunmaktadır. Kazanımların öncelikle tarih disiplininin verilerini yansıttığı görülmekle birlikte bunun dışında antropoloji, sosyoloji, vatandaşlık bilgisi ve Atatürkçülük alanlarına ilişkin kazanımlar da yer almaktadır. “Ailesi ve çevresindeki milli kültürü yansıtan öğeleri fark eder” kazanımının antropoloji disiplinine ait olduğu örnek olarak gösterilebilir. İnsanlar, yerler ve çevreler öğrenme alanıyla ilişkilendirilen *Yaşadığımız Yer* ünitesinde 8 kazanım bulunmaktadır. Genel olarak kazanımların doğrudan coğrafya ile ilgili olmasının yanında tarihin verilerinden oluşturulan kazanımların yer aldığı da görülmektedir. “Efsane, destan, öykü, türkü ve şiirlerden yararlanarak yaşadığı yerin coğrafi özellikleri ile ilgili çıkarımlarda bulunur” kazanımı incelendiğinde içeriğin tarih ve coğrafya disiplinleriyle doğrudan ilgili olduğu görülmektedir. *Üretimden Tüketime* ünitesindeki 7 kazanımın tamamı ekonomi ile ilişkilidir. Ayrıca *İhtiyaçlarla meslekleri ilişkilendirir* kazanımında mesleklerin tanıtıldığı, *Bilinçli bir tüketici olarak haklarını kullanır* kazanımının ise bilinçli vatandaş yetiştirme içeriğinin olduğu bilinmektedir. Bilim, Teknoloji ve Toplum öğrenme alanı *İyi ki Var* ünitesiyle ilişkilendirilmiştir. Bu üniteye yer alan 6 kazanım bilim ve teknolojik gelişmelerle doğrudan ilgili olmasıyla birlikte, coğrafya, tarih sosyoloji disiplinlerine ilişkin veriler de yer almaktadır. Örneğin, “Teknolojik ürünlerin hayatımızda ve çevremizde yaptığı değişiklikleri dikkate alarak geçmişle bugünü karşılaştırır” kazanımı incelendiğinde burada sosyoloji, tarih ve bilimsel teknolojik gelişmelere ilişkin veriler sunulmaktadır. Gruplar, Kurumlar ve Sosyal Örgütler öğrenme alanına ilişkin kazanımların *Hep Birlikte* ünitesi içinde yer aldığı görülmektedir. Üniteye yer alan 5 kazanımın vatandaşlık bilgisi, sosyoloji, siyaset bilimi ve çevre eğitimi ile

ilişkilendirildiği anlaşılmaktadır. Küresel Bağlantılar öğrenme alanına yönelik *Uzaktaki Arkadaşlarım* ünitesinde yer alan 4 kazanımdan 2'sinin tek disiplin, diğer 2'sinin ise disiplinler arası anlayışla yapılandırıldığı görülmektedir. *Toplumlar arasında ortak kutlanan özel günlere örnekler verir* kazanımı incelendiğinde coğrafya, sosyoloji ve antropolojiye ilişkin verilerin yer aldığı disiplinler arası yaklaşıma uygun olarak hazırlanmış bir kazanımdır. *Dünya üzerinde çeşitli ülkeler olduğunu fark eder* kazanımının ise yalnızca coğrafyayla ilintili olduğu görülmektedir.

4. sınıf sosyal bilgiler müfredat programında bulunan 46 kazanımdan 32'si tek disiplin yaklaşımına göre şekillendirilmiştir. Bunların dağılımı şu şekildedir: 4 psikoloji, 3 tarih, 8 coğrafya, 2 antropoloji, 5 ekonomi, 3 bilimsel ve teknolojik gelişmeler, 5 sosyoloji, 2 siyaset bilimi. 14 kazanımın ise disiplinler arası anlayışa uygun olarak hazırlandığı belirlenmiştir. Ayrıca disiplinler arası yaklaşımla hazırlanmış kazanımların en fazla Küresel Bağlantılar öğrenme alanında yer aldığı görülmektedir.

Grafik 1. 4. Sınıf Sosyal Bilgiler Dersi Kazanımlarının Dağılımı

5. Sınıf Sosyal Bilgiler Dersi Kazanımlarının Sosyal Bilim Disiplinlerine Disiplinler Arası Anlayışa Uygunluğu

Birey ve Toplum öğrenme alanında bulunan kazanımların doğrudan sosyoloji, vatandaşlık bilgisi, hukuk disiplinleriyle ilişkili olduğu görülmekle birlikte "*Katıldığı gruplarda aldığı roller ile rollerin gerektirdiği hak ve sorumlulukları ilişkilendirir*" kazanımının sosyoloji ve vatandaşlık bilgisi alanına hizmet eden bir kazanım olduğu düşünülmektedir. "*Çocuk olarak haklarını fark eder*" kazanımının da doğrudan hukuk

ile ilişkili olduğu görülmektedir. Kültür ve Miras öğrenme alanı *Adım Adım Türkiye* ünitesiyle ilişkilendirilmiştir. Bu üniteye bulunan kazanımların genel olarak disiplinler arası yaklaşımla hazırlandığı düşünülmektedir. “*Atatürk inkılâplarıyla ilkelerini ilişkilendirir*” kazanımı Atatürkçülük konularının öğretimine hizmet etmektedir. “*Kültürel öğelerin, insanların bir arada yaşamasındaki önemini açıklar*” kazanımı sosyoloji ve antropoloji disiplinlerinin verilerinden; “*Ülkemizin çeşitli yerlerindeki kültürel özelliklere örnekler verir*” ve “*Ülkemizin çeşitli yerleri ile kendi çevresinin kültürel özelliklerini benzerlikler ve farklılıklar açısından karşılaştırır*” kazanımlarının ise coğrafya ve antropoloji disiplinlerinin verilerinden yararlanılarak hazırlandığı görülmektedir. Yine “*Çevresindeki ve ülkemizin çeşitli yerlerindeki doğal varlıklar ile tarihî mekânları, nesnelere ve yapıtları tanır*” kazanımı, tarih ve coğrafya disiplinleri ile ilişkilidir.

İnsanlar, Yerler ve Çevreler öğrenme alanı *Bölgemizi Tanıyalım* ünitesiyle ilişkilendirilmiştir. Bu üniteye yer alan 8 kazanımdan 6’sı tek disiplin yaklaşımına göre hazırlanmış ve doğrudan coğrafya disiplini verilerinden yararlanılmıştır. Diğer iki kazanımda ise disiplinler arası bir anlayışın hâkim olduğu görülmektedir. Örnek olarak; “*Kültürümüzün sözlü ve yazılı öğelerinden yola çıkarak, doğal afetlerin toplum hayatı üzerine etkilerini örneklendirir*” kazanımı incelendiğinde antropoloji, coğrafya, tarih disiplinlerine ait verilerin yer aldığı görülmektedir. “*Yaşadığı bölgede görülen doğal afetlerin zararlarını artıran insan faaliyetlerini fark eder*” kazanımında da psikoloji ve coğrafya disiplinine ait veriler bulunmaktadır. Üretim, Dağıtım ve Tüketim öğrenme alanının kazanımları *Ürettiklerimiz* ünitesi içinde programa yansıtılmıştır. Üniteye yer alan 7 kazanımdan 4’ünde tek disiplin anlayışıyla hareket edilerek ekonomi disiplininin verilerinden yararlanılmıştır. Örneğin, “*Yaşadığı bölgedeki ekonomik faaliyetleri fark eder*” sözü edilen duruma bir örnek niteliğindedir. Diğer 3 kazanımın ise disiplinler arası yaklaşımla hazırlandığı görülmüştür.

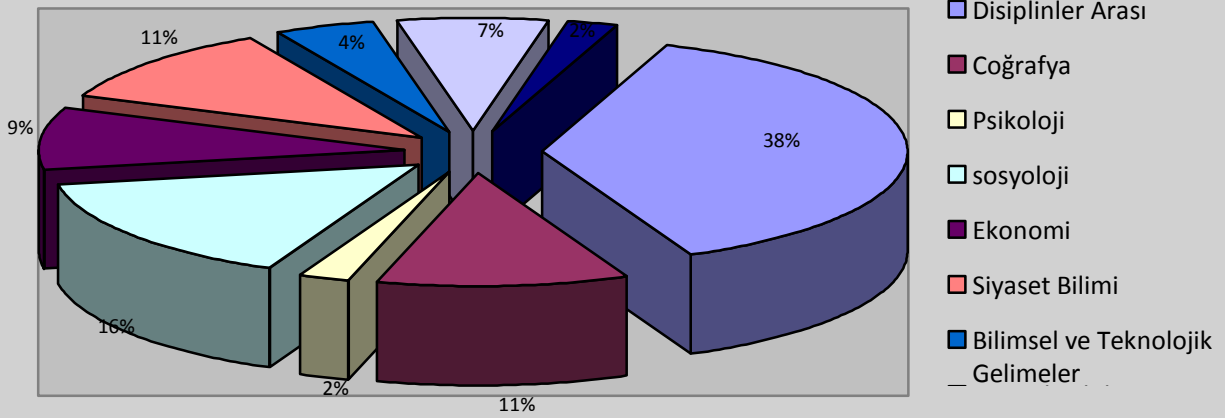
Bilim, Teknoloji ve Toplum öğrenme alanına ait kazanımların yer aldığı *Gerçekleşen Düşler* ünitesinde 6 kazanım bulunmaktadır. Bunlardan 2’sinin Bilimsel ve Teknolojik gelişmelere odaklanan kazanımlar olduğu görülmektedir. *Yaptığı çalışmalarda yararlandığı kaynakları gösterir* kazanımının ise herhangi bir sosyal bilim disiplinine hizmet etmekten ziyade akademik dürüstlük ile ilgili olduğu görülmektedir.

Kanıtlara dayanarak, Atatürk'ün bilim ve teknolojiye verdiği önemi gösterir kazanımının ise Atatürkçülük konularının öğretimine odaklandığı anlaşılmaktadır. Ayrıca üniteye disiplinler arası anlayışa uygun olarak hazırlanmış 2 kazanım bulunmaktadır. Örneğin, *Bilim ve teknoloji ile ilgili, düzeyine uygun süreli yayınları tanır ve izler* kazanımı incelendiğinde bilimsel ve teknolojik gelişmeler ile medya okuryazarlığı alanlarına ilişkin verilerin olduğu; *Buluşların ve teknolojik ürünlerin toplum hayatımıza etkilerini tartışır* kazanımında ise yine bilimsel teknolojik gelişmeler ile sosyoloji alanlarına ilişkin verilerin yer aldığı gözlenmiştir.

Gruplar, Kurumlar ve Sosyal Örgütler öğrenme alanının kazanımları *Toplum için Çalışanlar* ünitesi içinde programa yansıtılmıştır. Bu bağlamda söz konusu üniteye yer alan 4 kazanımın oluşturulmasında sosyoloji disiplininin verilerinden yararlandığı görülmektedir. Dolayısıyla söz konusu kazanımların hazırlanmasında tek disiplin anlayışının hâkim olduğu belirlenmiştir. Örneğin: *Bireylerin rolleri açısından sivil toplum kuruluşlarını resmî kurum ve kuruluşlarla karşılaştırır, Sivil toplum kuruluşlarının etkinliklerinin sonuçlarını değerlendirir* kazanımları ifade edilen duruma örnektir. *Bir Ülke Bir Bayrak* ünitesinde 5 kazanım bulunmaktadır. Bunlardan 4'ünün doğrudan siyaset bilimi verilerine dayanan kazanımlar olduğu görülmektedir. Örneğin; *“Merkezî yönetim birimlerini tanıyarak bu birimleri temel görevleriyle ilişkilendirir”*, *“Toplumsal yaşamı düzenleyen yasaların varlığını ve önemini fark eder”* kazanımlarının tek disiplin anlayışıyla hazırlandığı ve siyaset bilimi ile ilişkili olduğu görülmektedir. Ayrıca sosyal bilgilerin üç sacayağından biri olan değerlerin öğretilmesi ile ilgili olarak da bir kazanım bulunmaktadır: *“Ulusal Egemenlik ve bağımsızlık sembollerine değer verir.”* Küresel bağlantılar öğrenme alanı ile ilgili olan *Hepimizin Dünyası* ünitesinden ise mevcut 6 kazanımdan 1'i yalnızca psikoloji disipliniyle ilgili olmakla birlikte, diğer 5'inin ise disiplinler arası yaklaşımla hazırlandığı görülmektedir. Örneğin, *“Ülkeler arasındaki ekonomik ilişkilerde iletişim ve ulaşım teknolojisinin etkisini tartışır”* kazanımında bilimsel ve teknolojik gelişmeler ile ekonomiye ait verilerin olduğu anlaşılmaktadır. *Çeşitli ülkelerde bulunan ortak miras öğelerine örnekler verir”* kazanımının ise coğrafya, tarih ve antropoloji disiplinleriyle ilişkili olduğu düşünülmektedir.

Toplamda 46 kazanımın bulunduğu 5. sınıf sosyal bilgiler dersi kazanımlarının sosyal bilim disiplinlerine göre dağılımı aşağıdaki tabloda gösterilmektedir.

Grafik 2. 5. Sınıf Sosyal Bilgiler Dersi Kazanımlarının Dağılımı

6. Sınıf Sosyal Bilgiler Dersi Kazanımlarının Sosyal Bilim Disiplinlerine ve Disiplinler Arası Anlayışa Uygunluğu

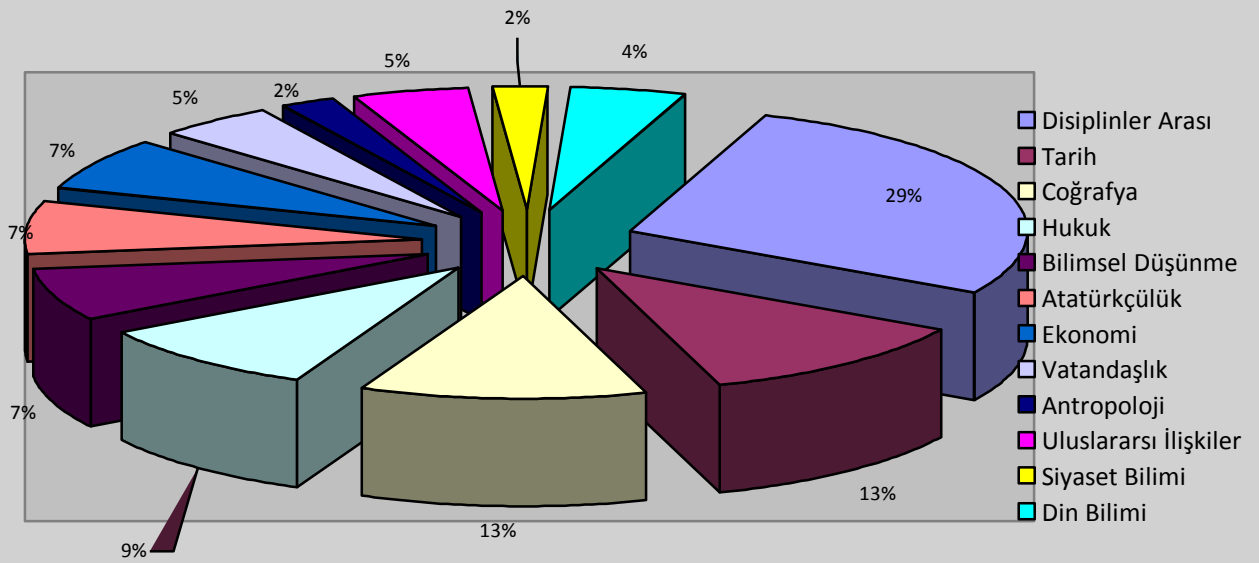
Sosyal bilgiler dersi 6. Sınıf müfredat programı Birey ve Toplum öğrenme alanına ilişkin kazanımlar, *Sosyal Bilgiler* öğreniyorum ünitesi altında yapılandırılmıştır. 3 bilimsel düşünme, 1 vatandaşlık bilgisi, 1 hukuk, 1 Atatürkçülük alanlarına ait olmak üzere toplam 6 kazanım yer almaktadır. Bu açıdan bakıldığında tek disiplin yaklaşımının benimsendiği anlaşılmaktadır. İnsanlar Yerler ve Çevreler öğrenme alanının kazanımları *Yeryüzünde Yaşam* ünitesinde yapılandırılmıştır. Söz konusu kazanımlarda coğrafya, tarih, ekonomi ve siyaset biliminin verileri bulunmaktadır. Yine 7 kazanımdan 4'ü doğrudan coğrafya disipliniyle ilgilidir. Örneğin; “Konum ile ilgili kavramları kullanarak kıtaların, okyanusların ve ülkemizin coğrafi konumunu tanımlar.” “Haritalardan ve görsel materyallerden yararlanarak Türkiye’deki iklim tiplerinin dağılışında, konumun ve yeryüzü şekillerinin rolünü açıklar” kazanımları incelendiğinde yalnızca coğrafya ile ilgili olduğu görülmektedir. Disiplinler arası yaklaşımla hazırlanan “Örnek incelemeler yoluyla tarih öncesindeki ilk yerleşmelerden günümüze, yerleşmeyi etkileyen faktörler hakkında çıkarımlarda bulunur” kazanımında tarih, coğrafya ve ekonomi, “Anadolu ve Mezopotamya’da yaşamış ilk uygarlıkların yerleşme ve ekonomik faaliyetleri ile sosyal yapıları

arasındaki etkileşimi fark eder” kazanımında ise tarih, coğrafya, sosyoloji, ekonomi disiplinlerine ait verilerin bulunduğu anlaşılmaktadır. *İpek Yolunda Türkler* ünitesindeki 9 kazanımdan 7’si tek disiplin, 2’si ise disiplinler arası anlayışla hazırlanmıştır. Bu bağlamda “Görsel ve yazılı materyallerden yararlanarak İslamiyet’in ortaya çıkışı ve yayılışını inceler” din eğitimi, “İpek Yolu’nun toplumlar arası siyasal, kültürel ve ekonomik ilişkilerdeki rolünü fark eder” tarih, “Örnek incelemeler yoluyla kutlama ve törenlerimizdeki uygulamaların kültürümüzü oluşturan unsurlarla ilişkisini değişim ve süreklilik açısından değerlendirir” kazanımının da antropoloji üzerine bina edildiği görülmektedir. “Orta Asya ilk Türk devletlerinin kültürel özellikleriyle yaşadıkları yerlerin coğrafi özelliklerini ilişkilendirir” söz konusu kazanım ise antropoloji ve coğrafyaya ait verilerden oluşan disiplinler arası bir kazanım olarak yorumlanmaktadır.

Ülkemizin Kaynakları ünitesinde yer alan kazanımların ağırlıklı olarak ekonomi ile yakından ilişkili olduğu görülmekle birlikte ekonomi disiplini temeline dayanan (tek disiplinli) 3 kazanım yer almaktadır. Örnek olarak “Nitelikli insan gücünün Türkiye ekonomisinin gelişmesindeki rolünü değerlendirir.” “Ülkemizin kaynaklarıyla ekonomik faaliyetlerini ilişkilendirerek, bunların ülke ekonomisindeki yerini ve önemini değerlendirir” kazanımları söylenebilir. Kazanımların uluslar ilişkiler bağlamında yoğunluk kazandığı *Ülkemiz ve Dünya* ünitesindeki 5 kazanımın ikisi disiplinler arası, ikisi de tek disiplin yaklaşımıyla hazırlanmıştır. Örneğin “Ülkemizin diğer ülkelerle olan ekonomik ilişkilerini, kaynaklar ve ihtiyaçlar açısından değerlendirir” kazanımında coğrafya ve ekonomi disiplinine ait verilerin yer aldığı görülmektedir. Yine Atatürkçülük konularının öğretimine yönelik ünite de bir kazanım bulunmaktadır. 3 tek disiplin, 2 disiplinler arası yaklaşımla yapılandırılmış 5 kazanımın yer aldığı *Demokrasinin Serüveni* ünitesindeki kazanımların siyaset bilimi ve hukuk alanlarıyla ilintili olarak yapılandırıldığı anlaşılmaktadır. Örneğin, “Tarihsel belgelerden yola çıkarak insan haklarının gelişim sürecini analiz eder” kazanımında tarih ve hukuka yönelik terim ve kavramların yer aldığı görülmektedir. “Demokrasinin temel ilkeleri açısından farklı yönetim biçimlerini karşılaştırır” kazanımında da siyaset bilimine ilişkin verilerin kullanıldığı düşünülmektedir. 6. sınıf sosyal bilgiler müfredat programının son ünitesi olan *Elektronik Yüzyıl*’da yer alan kazanımların bilimsel düşünme ve sosyoloji alanlarıyla ilgili verilerden oluşmuş disiplinler arası anlayışla

yapılandırıldığı görülmektedir. “Tıp alanındaki buluş ve gelişmelerle insan hayatı ve toplumsal dayanışma arasındaki ilişkiyi fark eder” adı geçen kazanım incelendiğinde bilimsel gelişmeler ve sosyoloji alanlarıyla ilintili olarak yapılandırıldığı anlaşılmaktadır. Yine örnek olması açısından “Telif ve patent hakları saklı ürünlerin yasal yollardan temin edilmesinin gerekliliğini savunur” kazanımını incelendiğinde hukuk disiplinine dayalı olarak yapılandırıldığı görülmektedir.

Grafik 3. 6. Sınıf Sosyal Bilgiler Dersi Kazanımlarının Dağılımı

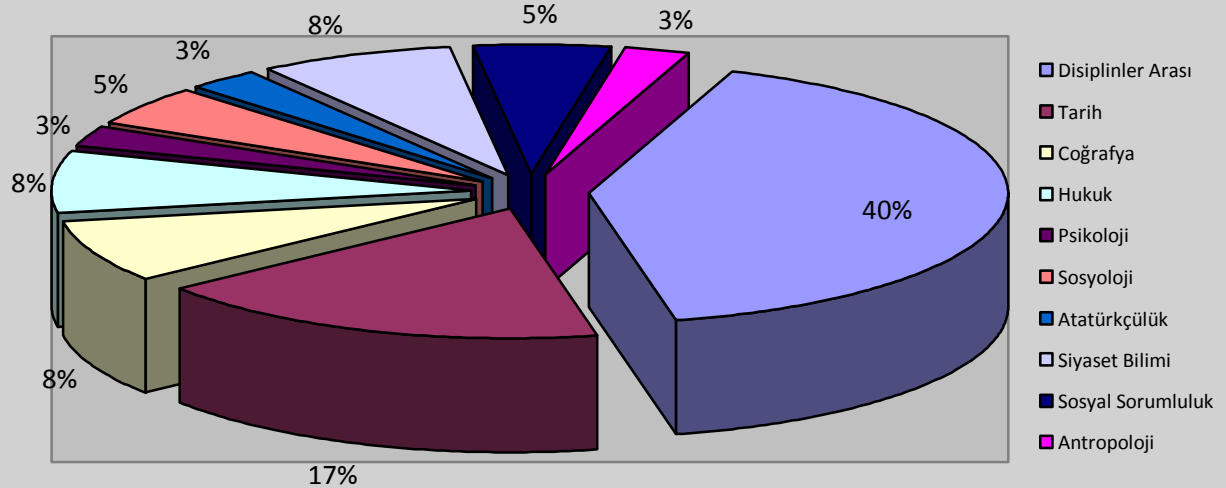
7. Sınıf Sosyal Bilgiler Dersi Kazanımlarının Sosyal Bilim Disiplinlerine ve Disiplinler Arası Anlayışa Uygunluğu

7. sınıf sosyal bilgiler müfredatının ilk ünitesi olan *İletişim ve İnsan İlişkileri*'ndeki kazanımların tek disiplin anlayışla hazırlandığı görülmektedir. Örneğin, “İnsanlar arasında kurulan olumlu ilişkilerde iletişimin önemini fark eder” sosyoloji, “İletişimi, olumlu olumsuz etkileyen tutum ve davranışları fark ederek kendi tutum ve davranışlarıyla karşılaştırır” psikoloji, “Kitle iletişim özgürlüğü ve özel hayatın gizliliği kavramlarını, birbiriyle ilişkileri çerçevesinde yorumlar” kazanımının ise hukuk disipliniyle ilgili olduğu düşünülmektedir. *Ülkemizde Nüfus* ünitesindeki 5 kazanımdan 4'ü tek disiplin, 1'i de disiplinler arası anlayışla hazırlanmıştır. Ayrıca ünitedeki kazanımların ağırlıklı olarak coğrafya disipliniyle ilişkilendirildiği

görülmektedir. “Eğitim ve çalışma hakkının kullanılması ile devletin ve vatandaşın bu konudaki sorumluluklarını ilişkilendirir” kazanımının vatandaşlık bilgisi ve hukuk alanlarına ilişkin verilerden oluşan disiplinler arası bir anlayışla yapılandırıldığı düşünülmektedir. Tek disiplin anlayışıyla yapılandırılan “Tablo ve grafiklerden yararlanarak, ülkemiz nüfusunun özellikleri ile ilgili verileri yorumlar” kazanımında ise nüfus coğrafyası alanına ait verilerden yararlanıldığı görülmektedir. *Türk Tarihine Yolculuk* ünitesinde bulunan 8 kazanımdan 6’sında tarih disiplinine ait verilerin kullanıldığı, dolayısıyla tek disiplinli yaklaşımla hazırlandığı görülmüştür. Örneğin: “Kanıtlara dayanarak Osmanlı Devleti’nin siyasi güç olarak ortaya çıkışını etkileyen faktörleri açıklar” “Osmanlı Devleti’nin fetih ve mücadelelerini, Osmanlı’da ticaretin ve denizlerin önemi açısından değerlendirir” kazanımları incelendiğinde tarihin yoğunluğu hissedilmektedir. *Zaman İçinde Bilim* ünitesinde ağırlıklı olarak bilimsel ve teknolojik gelişmelere dayalı kazanımlar olduğu görülmektedir. Söz konusu üniteye ilişkin kazanımların yapılandırılmasında tarih ve bilimsel-teknolojik gelişmelerle ilgili bulgulardan yararlanılarak disiplinler arası kazanımlar oluşturulmuştur. Örneğin, “Düşünceyi ifade etme ve bilim özgürlüklerini bilimsel gelişmelerle ilişkilendirir” kazanımında hukuk ve bilimsel-teknolojik gelişmeler, “İlk uygarlıkların bilimsel ve teknolojik gelişmelere katkılarına örnekler verir” “15-19.yüzyıllar arasında Avrupa’da yaşanan gelişmelerin günümüz bilimsel birikiminin oluşmasına etkisini fark eder” kazanımlarında ise bilimsel-teknolojik gelişmeler ve tarih alanlarına ilişkin verilerin yer aldığı görülmektedir. *Ekonomi ve Sosyal Hayat* ünitesindeki 6 kazanımın hazırlanmasında ekonominin verilerinden yararlanıldığı ve disiplinler arası anlayışla yapılandırıldığı anlaşılmaktadır. Örneğin, “İlk uygarlıkların bilimsel ve teknolojik gelişmelere katkılarına örnekler verir” bilimsel-teknolojik gelişmeler ve tarih, “Üretimde ve yönetimde toprağın önemini tarihten örneklerle açıklar” kazanımının ise tarih ve ekonomi disiplinleriyle ilişkili olduğu anlaşılmaktadır. Diğer taraftan “Vakıfların çalışmalarına ve sosyal yaşamdaki rolüne örnekler verir” sosyolojiye dayalı tek disiplinli bir kazanımdır. 3 disiplinler arası, 2 de tek disiplin yaklaşımıyla yapılandırılmış toplamda 5 kazanımın bulunduğu *Yaşayan Demokrasi* ünitesinde siyaset bilimi verilerinin yoğun bir biçimde kullanıldığı görülmektedir. Bu bağlamda “Anayasamızın 2. maddesinde yer alan Türkiye Cumhuriyeti Devleti’nin nitelikleri ile

ilgili uygulamalara toplum hayatından örnekler verir” “Türkiye Cumhuriyeti Devleti’nin yönetim yapısını yasama, yürütme ve yargı kavramları çerçevesinde analiz eder” kazanımları ifade edilen durumu örnekler niteliktedir. Diğer taraftan disiplinler arası anlayışla yapılandırılan “Tarihsel süreçte Türk devletlerinde yönetim şekli ve egemenlik anlayışındaki değişim ve sürekliliği fark eder” kazanımı göz önüne alındığında tarih ve siyaset bilimi verilerinden yararlanılarak oluşturulduğu düşünülmektedir. 7. sınıf sosyal bilgiler programının son ünitesi olan *Ülkeler Arası Köprüler*’de 4 kazanım olduğu görülmekle birlikte bunlardan ikisinin öğrenciye sosyal sorumluluk kazandırma görevini üstlendiği anlaşılmaktadır. “Küresel sorunların çözümlerinin yaşama geçirilmesinde kişisel sorumluluğunu fark eder” “Düşünce, sanat ve edebiyat ürünlerinin, doğal varlıkların ve tarihi çevrelerin ortak miras ögesi olarak yaşatılmasında insanlığın sorumluluğunun farkına varır” söz konusu kazanımların herhangi bir sosyal bilim disipliniyle ilişkilendirilememesi sosyal sorumluluk kapsamında yapılandırılan kazanımlar olarak düşünölmelerine neden olmuştur.

Grafik 4. 7. Sınıf Sosyal Bilgiler Dersi Kazanımlarının Dağılımı

SONUÇ ve ÖNERİLER

Sosyal bilgiler programının MEB (2005) tarafından belirtilen tanımında sosyal bilgiler kazanımlarının disiplinler arası bir anlayışla hazırlandığı belirtilmektedir. Tablolardan görüldüğü üzere 4. sınıflarda kazanımların % 30'u, 5. sınıflarda % 38'i, 6. sınıflarda % 33'ü, 7. sınıflarda ise % 40'ının disiplinler arası anlayışa uygun şekilde hazırlandığı anlaşılmaktadır. Dolayısıyla sosyal bilgiler programlarında disiplinler arası kazanımların sayısında artış olması gerektiği düşünülmektedir. Yine 4. sınıf programında coğrafya, 5. sınıf programına siyaset bilimi, sosyoloji, coğrafya, 6. programında tarih ve coğrafya, 7. sınıf programında ise tarih disiplini ile ilintili kazanımların diğer sosyal bilim disiplinlerine nazaran sayıca fazla olduğu görülmektedir. Sosyal bilgiler müfredat programlarının tamamında Atatürkçülük konularının öğretimine ilişkin bulguların da kazanımlara yansıtıldığı anlaşılmaktadır. Ayrıca felsefe, arkeoloji ve din bilimi disiplinleriyle ilişkili kazanımlara rastlanılmaması, programın söz konusu disiplinlere ilişkin bulgular bakımından eksik kaldığını göstermektedir. Dini kuralların toplumların hayatına yön vermede ve toplumsal yaşamı şekillendirmedeki etkisi bilinmektedir. Bu bağlamda sosyal bilgilerin toplumla barışık ve toplum tarafından kabul gören davranışları sergileyen öğrenci yetiştirme amacı göz önünde bulundurulursa sosyal bilgiler müfredat programlarında din bilimine ilişkin kazanımlara ihtiyaç duyulduğu düşünülmektedir.

Yukarıdaki grafikler incelendiğinde programlarda tarih ve coğrafyaya ilişkin verilerin yer aldığı kazanımların pasta-dilim grafiğinde geniş yerler tuttuğu görülecektir. Bu durum, gerek tek disiplinli tarih ve coğrafya kazanımlarında gerekse disiplinler arası kazanımlarda kendini hissettirmektedir ve disiplinler arası kazanımların pasta-dilim grafiğindeki yerlerinin beklenen seviyede büyük olmaması dikkat çekmektedir. Buna ilaveten siyaset bilimi, hukuk ve ekonomi gibi sosyal bilim disiplinlerine ait bulguların kazanımlara yansıtılması 2005 sosyal bilgiler müfredat programının çok yönlü olduğunu göstermektedir. 1998 programında da disiplinler arası bir anlayışla

hareket edildiği ve konuların tarih, coğrafya, vatandaşlık, ekonomi, psikoloji, sosyoloji, antropoloji, hukuk ve eğitim alanlarıyla ilişkili çok yönlü bir bütün olarak işlenmesi (Vural, 2003) vurgulanmasına karşın, programın içeriğine bakıldığında büyük kısmının tek disiplin anlayışı temelinde tarih, coğrafya ve vatandaşlık bilgisinden oluştuğu görülmektedir. Bu bakımdan 1998 programının sosyal bilgiler eğitiminin özüne ve ruhuna kesinlikle aykırı bir biçimde yapılandırıldığı düşünülmektedir. (Özdemir, 2009).

Ayrıca sosyal bilgiler müfredat programları öğrenme alanları bağlamında incelendiğinde Küresel Bağlantılar öğrenme alanına ilişkin kazanımların diğerleriyle karşılaştırıldığında disiplinler arası anlayış temelinde yapılandırıldığı gözlenmiştir. 5. sınıf sosyal bilgiler programında doğrudan tarih disipliniyle ilişkili kazanımlar yerine, tarihin diğer disiplinlerle birleştirilmesinden oluşan kazanımlara yer verilmesi dikkate değer bir durumdur. Çalışmadan çıkan bir başka sonuç da tarihe ilişkin kazanımların yapılandırılmasında içeriğin genel olarak günümüz şartları ile karşılaştırılmadan oluşturulmasıdır. Yine ilköğretim ikinci kademe sosyal bilgiler programındaki kazanımların tek tek disiplinlere ayrılarak yapılandırıldığı, birinci kademe ise genellemelerin ve disiplinler arası yaklaşımla yapılandırılan kazanımların olduğu görülmektedir. Müfredat programlarının tamamında vatandaşlık eğitime yönelik kazanımların bulunması sosyal bilgiler öğretimindeki yaklaşımlardan biri olan vatandaşlık aktarımı olarak sosyal bilgiler öğretiminin, bilimsel düşünmeye yönelik kazanımların olması sosyal bilim olarak sosyal bilgiler öğretiminin, ulusal ve küresel sorunlar ile bunların çözümüne ilişkin kazanımlara yer verilmesi de yansıtıcı inceleme alanı olarak sosyal bilgiler öğretimi yaklaşımının benimsendiğini göstermektedir. Dolayısıyla sosyal bilgiler öğretimindeki üç anlayışın da programa yansıtıldığı düşünülmektedir.

Sosyal Bilgiler müfredat programında yer alan kazanımların geliştirilmesi ile ilgili aşağıdaki önerilerde bulunulabilir:

- Öncelikle sosyal bilgiler müfredat programlarındaki kazanımlar genel olarak disiplinler arası anlayışa uygun olarak yapılandırılmalı ve bu şekilde hazırlanan kazanımların sayısı artırılmalıdır.

- Tarih disiplinine yönelik kazanımlar günümüz koşullarıyla daha fazla ilişkilendirilmelidir.
- Programlarda Arkeolojinin çalışma alanı içindeki konuları yansıtan kazanımlar daha fazla yer almalıdır. Örneğin arkeolojik kazılardan orta çıkan buluntular disiplinler arası bir yaklaşımla kazanımlar arasına yerleştirilebilir.
- Felsefenin temeli sayılan sorgulama, araştırma nitelikleri ve felsefe disiplinine ait diğer spesifik konulara ilişkin bulgular kazanımlara yansıtılmalıdır.
- Toplumların yaşayışlarını şekillendirme ve düzene koymada dini kuralların ve dine ait değerlerin etkisi göz önüne alınıp sosyal bilgiler eğitiminin de temel amacının yaşadığı toplumla barışık, toplum değerlerini benimsemiş insan yetiştirme olduğu dikkate alındığında sosyal bilgiler kazanımlarında din bilimine ait bulguların kazanımlara yansıtılması gerektiği düşünülebilir.
- Tarih ve coğrafyanın programlardaki baskınlığının azaltılması noktasında diğer sosyal bilim disiplinlerine de gerektiği şekilde önem verilerek söz konusu durum önlenmelidir.
- Atatürkçülük konularının öğretime ayrılan kazanımların sayıca artırılması ön görüşünde bulunulabilir.
- Program revize edildiğinde vatandaşlık eğitimine yönelik kazanımların sayıca artırılmasına ve vatandaşlık eğitiminin tarih, antropoloji, coğrafya özellikle de ekonomi disiplinleriyle daha fazla bütünleştirilmesine dikkat edilmelidir.

MAKALENİN BİLİMDEKİ KONUMU

Sosyal Bilgiler Eğitimi Anabilim Dalı

MAKALENİN BİLİMDEKİ ÖZGÜNLÜĞÜ

Bu çalışmada, Türkiye’de 2005 yılı öncesi ve sonrası Sosyal bilgiler kavramının tanımı, Sosyal bilimlerde yer alan temel disiplinler arası ilişki konusunda kaynak

taraması ve uzman görüşlerine dayalı olarak bilgi edinilmiştir. Edinilen bilgilerde “kazanım değerlendirme ölçeği” kullanılarak, ilköğretim programı ile birlikte değişen sosyal bilgiler müfredat programı kazanımlarının disiplinler arası anlayışa ve sosyal bilim disiplinlerine ne derece uygun olduğu belirlenmeye çalışılmıştır.

KAYNAKLAR

- Akdağ, H. ve Sarı, İ. (2010). Sosyal Bilgiler Öğretiminde Arkeolojinin ve Antropolojinin Yeri. R. Turan ve K. Ulusoy (Editör), *Sosyal Bilgilerin Temelleri* (s.229-240). Ankara: Maya Akademi Yayınları.
- Akhan, N. E. (2010). Sosyal Bilgiler Disiplininde Ekonominin Yeri ve Önemi. R. Turan ve K. Ulusoy (Editör.), *Sosyal Bilgilerin Temelleri* (s. 245-260). Ankara: Maya Akademi Yayınları.
- Akyüz, H. (1991). *Eğitim Sosyolojisinin Temel Kavram ve Alanları Üzerine Bir Araştırma*, İstanbul, 1991, M.E.B.Yayınları.
- Arsebük, G. (1983), “Dünden Bugüne Arkeoloji”, *Cumhuriyet Dönemi Türkiye Ansiklopedisi*, İstanbul: Gözlem Matbaacılık.
- Ata, Bahri. (2009). “Sosyal Bilgiler Ünitesi Kavramı Üzerine Bazı Düşünceler” Sosyal Bilgiler Öğretiminde Yeni Yaklaşımlar -1. R. Turan, A. M. Sünbül ve H. Akdağ (Editör), (S.43-53), Ankara: Pegem A Yayınları.
- Aytaç, S. (2000). *İnsanı Anlama Çabası (Psikolojiye Giriş)*. Bursa: Ezgi Kitapevi Yayınları.
- Bilgili, A. S. (2008). *Sosyal Bilgilerin Temelleri*. Ankara: Pegem Yayınevi.
- Celkan, Y. (1991). *Eğitim Sosyolojisi*, Kazım Karabekir Eğitim Fakültesi Matbaası, Erzurum, 1991.

- Çelikkaya, T. (2002). *İlköğretim Birinci Kademe Sosyal Bilgiler Dersi Coğrafya Konularının Öğretimi*; Yayınlanmamış Yüksek lisans Tezi, Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Erzurum.
- Erden, M. (tarihsiz). *Sosyal Bilgiler Öğretimi*, İstanbul: Alkım Kitapevi
- Ertek, T. (2006). *Temel Ekonomi*, İstanbul: Beta Yayıncılık.
- Günay, M. (2010). “Bilim Felsefesi ve Eğitim Felsefesi Bağlamında Sosyal Bilgiler”. R. Turan ve K. Ulusoy (Editör.), *Sosyal Bilgilerin Temelleri* (s. 150-172). Ankara: Maya Akademi yayınları.
- Hoşgörür, V. (2001). *Öğretmenliğe Giriş*, Ankara, Pegem A Yayınları.
- Karagözoğlu, G. (2003). “Eğitim Sistemimizde Öğretmen Yetiştirme Politikamıza Genel Bir Bakış”, *Eğitimde Yansımalar: VII. Çağdaş Eğitim Sistemlerinde Öğretmen Yetiştirme Sempozyumu*, Cumhuriyet Üniversitesi, Eğitim Fakültesi, 21-23 Mayıs.
- Keçe, M. (2009). *İlköğretim Sekizinci Sınıf Öğrencilerinin Tarih Okur-yazarlığı Durumlarının Belirlenmesi*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Niğde Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Niğde.
- Kılıçoğlu, G. (2009). “Sosyal Bilgiler Tanımı, Dünyada ve Ülkemizde Gelişimi ve Önemi”. Mustafa Safran (Editör), *Sosyal Bilgiler Öğretimi* (s. 3-16). Ankara: PegemA Yayıncılık.
- Kıncal, R. (2002). *Vatandaşlık Bilgisi*, Ankara, 2002, Mikro Yayıncılık
- Köstüklü, N. (2001). *Sosyal Bilimler ve Tarih Öğretimi*, Günay Ofset, Konya
- Maxim George, W. (2003). *Dynamic Social Studies for Elementary Classrooms*, Merrill, Upper Saddle River, N.J.
- Marhall, G. (1989). *Sosyoloji Sözlüğü*, Bilim Sanat Yayınları, Ankara.

- MEB (Milli Eğitim Bakanlığı). (2005). İlköğretim Sosyal Bilgiler Dersi 4-5. Sınıflar Öğretim Programı ve Kılavuzu. Ankara: Devlet Kitapları Müdürlüğü.
- NCSS, (1992). *What is Social Studies?*. Washington DC: National Council for the Social Studies. www.socialstudies.org/standarts/introduction (15.04.2011).
- Özdemir, S. M. (2009). “Sosyal Bilgiler Öğretimi, Programı ve Değerlendirilmesi”. Mustafa Safran (Editör), *Sosyal Bilgiler Öğretimi içinde*. Ankara: Pegem A Yayıncılık
- Öztürk, C. ve Dilek, D. (2005). “Hayat Bilgisi ve Sosyal Bilgiler Öğretim Programları”, C. Öztürk ve D. Dilek (Editör), *Hayat Bilgisi ve Sosyal Bilgiler Öğretimi* Ankara: Pegem A Yayıncılık.
- Öztürk, C. (2007). “Sosyal Bilgiler: Toplumsal Yaşama Disiplinler arası Bir Yaklaşım”, C. Öztürk (Editör), *Hayat Bilgisi ve Sosyal Bilgiler Öğretimi*. Ankara: PegemA Yayınları.
- Parker, W.C. (2005). *Social Studies in Elementary Education*, Pearson Prentice Hall, United States.
- Seiter, D. M. (1989). Teaching and Learning Economics. (Eric Identifier: Ed304396). <http://www.ericdigests.org/pre-9210/economics.htm> (13.05.2011).
- Sönmez, V. (2005). *Hayat ve Sosyal Bilgiler Öğretimi Öğretmen Kılavuzu*, Ankara: Anı Yayıncılık.
- Şahin, C. (1998). *Coğrafyaya Giriş*, Ankara: Gündüz Eğitim ve Yayınları.
- Tay, B. (2010). “Sosyal Bilgiler Öğretiminin Dünü Bugünü ve Yarını”, Refik Turan ve Kadir Ulusoy (Editör), *Sosyal Bilgilerin Temelleri* (s. 5-22). Ankara: Maya Akademi Yayınları.

- Tekerek, M., Kaya, N., Alıç, M.D., Yılbat, B., Yıldırım, T., Koyuncu, M., Ulusoy, K. (2005). *İlköğretim Sosyal Bilgiler Öğretmen Kılavuz Kitabı 4*, Talim Terbiye Kurulu Başkanlığı, İstanbul: MEB.
- Tezcan, M. (1992). *Eğitim Sosyolojisi*, Ankara, Zirve Ofset.
- Turan R. ve Ulusoy K. (2010). “Sosyal Bilgiler Disiplininde Tarihin yeri ve Önemi” , Refik Turan ve Kadir Ulusoy (Ed.), *Sosyal Bilgilerin Temelleri* (s. 43-61). Ankara: Maya Akademi Yayınları.
- Tozlu, N. (1997). *Eğitim Felsefesi*, İstanbul, Milli Eğitim Yayınları.
- Yıldırım, A. ve Şimşek, H. (2006). *Sosyal Bilimlerde Nitel Araştırma Yöntemleri*, Ankara: Seçkin Yayınları.